

сем тога, описани и пашњаци и сточарство на планинама Зецу и Битовњи.

Пашњаци су на свима овим планинама изнад стварне, горње шумске границе. Распоред станова на овим планинама у главном зависи од основних тектонских црта самих планина, а њихов положај од висине горње шумске границе. Тако су станови на Враници распоређени у два паралелна низа правца СЗ-ЈИ, на Маторцу исто тако у два паралелна низа правца СИ-ЈЗ, што одговара правцу пружања главних венаца тих планина, док су станови на планини Шћиту поређани у правцу С-Ј. Станови леже поред путева, којима су међусобно везане долине Врбаса, Босне и Неретве, обично на заклоњеним местима. Карактеристично је, да су колибе на Враници и Зецу обичне брвнаре, док су на Битовњи од сувозидине; на овој се планини додирује дрвена кућа шумовите Босне са каменом кућом кршне Херцеговине.

Из чланка се види да сточарство на планинама средње Босне опада; то је донекле последица општег осиромашења после рата, а највећим делом прелаза из сточарске привреде ка земљорадничкој. Сем тога, на тим планинама је у последње време све више јалове стоке, нарочито крупне, која се изгони ради товљења. Ј. Поповић види у опадању сточарства национално-економску штету, јер издиг на планине особито повољно утиче „на здрав и снажан развој екстерјера младог живинчета“.

Шпиро Солдо

Ilešić Svetozar: Planine ob dolnji Zilji. (Geografski Vestnik, Ljubljana, 1931, s. 120—148, sa 4 fotografije u tekstu).

Писац је најпре изложио шта схвата под појмом „планински пашњаци“, ограничивши га на чисто привредногеографско значење, а затим је приказао физичкогеографске услове сточарства у долини доње Зиље. Услови за планинско сточарство знатно су повољнији на јужној него на северној страни долине, јер је њена јужна страна састављена од шкриљаца. Стога се на њој јављају пространи пашњаци, који су у целој области највиши, а могуће и најстарији. На против, северна страна долине Зиље састављена је највећим делом од креч-

њака, па је на њој сточарство слабије развијено.

Пашњаци су претежно по билима и превојима; чести су и у речним челенкама и цирковима, а у речним долинама их уопште нема. Пашњаке дели, најпре, на „млечне“ и „безмлечне“, на пашњаке за стоку која се музе, и на пашњаке за јалову стоку, мада је та подела шематска, јер су пашњаци већином мешовити. Затим их дели на приватне и заједничке. Издиг на планине и повратак са њих пада у исто време за све сточаре, јер нема етапског кретања.

Станови су обично на доњој ивици пашњака. Спољашњи облик планинског насеља (катуна) зависи од начина искоришћавања пашњака, а и од привреднодруштвених прилика. Стога су катуни каткад слични селима: они су или усамљене колибе или имају збијен тип. Колибе су од брвана, покривене даском, са темељом од камена.

Судећи према облику катуна и колиба, као и према неким археолошким налазима, писац сматра да су катуни врло стари, иако најстарији катуни немају најстарије и најбоље пашњаке.

Чланак је писан методски и на географској основи; он претставља веома успео прилог за познавање алписког сточарства у нашој Краљевини.

Шпиро Солдо

Rubić Dr. I.: Gravitacija susednih žitelja Splitu. (Hrv. Geogr. Glasnik, Zagreb, 1930, br. 2, str. 109—152).

Pisac najpre iznosi podatke o broju autohtonih stanovnika Splita i pridošlica. Brojevi ovih glavnih delova splitskog stanovništva skoro su podjednaki.

Iz statistike prirasta stanovnika Splita vidimo, da splitsko stanovništvo stalno prirašćuje, ali je prirast osobito velik posle svetskog rata. Opadanjem Trsta i Rijeke Split je postao jedna od glavnih i najvećih luka na istočnoj obali Jadrana. 1857 god. Split ima 10.587 stanovnika, a 1929 god. 40.037, dakle skoro četiri puta više, a dvostruko više nego 1910 god. (21.407). Dok je godišnji prirast 1910 god. bio 363, on se je 1920 popeo na 1278 stanovnika.

Od doseljenika bliže splitske okoline najviše otpada na zagorce (36%), na otočane (28%), a 35% na primorce. Pošto je

Split danas naša najvažnija luka, pored ovih doseljenika iz bliže okoline ima u njemu došljaka iz raznih krajeva naše kraljevine, pored izvesnog broja doseljenika iz stranih država. Ovim je Split postao ne samo regionalno središte, nego varoš od nacionalne i internacionalne važnosti.

Oblast, koja gravitira Splitu, kao svom privrednom, a delom kulturnom i religioznom središtu, izdelio je autor na tri zone.

Prva je ona zona, iz koje ljudi svaki dan po dužnosti idu u Split (činovnici, učenici, mlekarike, radnici i dr.). Ovo je »veliki Split«, kako ga pisac naziva. On uključuje u glavnom stari »Campus salomitanus« od Omiša do Trogira. Kroz prevoje Klisa i Labina prelazi ovaj »veliki Split« preko primorskih grebena u zalede, duž normalne pruge za Zagreb do Suhog Doca i uskotračne za Sinj do Dicma. Ova uža, longitudinalna zona zahvata 376 km² sa 37.972 stanovnika. Svaki dan iz ove oblasti ide u Split 1828 osoba.

Preko granica ovog »velikog Splita« prostire se druga zona, čiji stanovnici ne moraju ići svaki dan u Split, ali imaju mogućnosti, da istog dana pođu u Split, opreme posao i u veče se vrate svojim kućama. Ova zona zahvata mnogo veći prostor od prve, u zaledu dopire do vrhova Prologa i Dinare, zahvata Imotski, Makarsku, pola Hvara, Vis, Drvenik, zatim kopnom ide pored Perkovića i zahvata Vrliku. Ova je zona mnogo veća od prve. Zahvata prostor od 2.950 km², na kome ima 6 srezova sa 215.000 stanovnika. Iz ove oblasti dođe svaki dan u Split 500 do 700 osoba. Ova se zona sve više širi uređivanjem puteva i usavršavanjem saobraćajnih sredstava.

Treća zona zauzima najviću oblast; njezne granice zahvataju na kopnu Perković, Drniš, Knin, Glamoč, Kupres, Duvno i Metković, zatim deo Stonskog Rata, pola Korčule i ceo Hvar. Ova je zona najprostranija (3.020 km²) sa 87.630 stanovnika. Ovi najudaljeniji delovi splitske gravitacione oblasti nemaju često dobrih saobraćajnih veza sa Splitom. Iz ove najudaljenije zone dođe u Split dnevno 100--150 osoba.

Cela dakle splitska, gravitaciona oblast obuhvata 6.352 km² i na njoj živi 340.622 stanovnika.

Pored ove prostrane gravitacione oblasti iz koje dnevno dolazi u Split prosečno 2845 osoba, Split ima i kosmopolitski značaj, jer ga godišnje posećuje 30.000 stranaca ili 82 dnevno.

Pisac u zaključku ukazuje na različite privredne osobine pojedinih delova ove prostrane gravitacione oblasti. Izdvaja u glavnom primorsku zonu mediteranskog voćarstva i industrije i žitarsko-stočarsko zaleđe. Njihova je dodirna linija Knin—Vrlika—Sinj—Trilj—Zadvarje—Imotski. Na ovoj su liniji glavni pazari na kojima se vrši razmena dobara između ovih dveju privredno različitih oblasti.

Rad je ilustriran jednom kartom na kojoj su prikazane pomenute zone i grafikonima. Osobito je interesantan onaj grafikon, koji pokazuje važnost pojedinih puteva, što vežu Split sa raznim centrima njegove prostrane gravitacione zone. Iz ovog crteža lepo se vidi važnost kliškog puta, jer na ovaj otpada 49% celokupnog prometa, koji se preko Splita vrši. Ostalo otpada na razne pomorske i kopnene puteve. Po tome se vidi, da bi važnost Splita bez kliškog prevoja bila u pola manja.

J. Roglić

Јовановић Др. Петар С.: Порече. (Насеља и порекло становништва, књ. 28, стр. 243—335, Београд 1931).

Са јасно израженим границама, ова планинска област претставља високу, малу котлину. Народ дели Порече у Горно и Долно. У Горно спадају села у доњем току Треске, а у Долно села у горњем току; овако обрнуто схватање оправдава се самим рељефом.

Порече је изолована област, али су ипак најповољније његове везе са кичевском котлином и са Прилепским Пољем.

Порече се састоји од старијих и млађих кристаличних шкриљаца и мермерних и доломитских кречњака. Преко ових стена леже неогене језерске наслагае, које су претстављене шљунком, финијим жућкастим песком или беличастом и модром глином. Поред тога, у Поречу има и дилувијалних наслага, и то, углавном, моренског материјала, а у речним долинама и флувиоглацијалног и алувијалног наноса. Рудама је Порече

оскудно, али по многим сланим изворима може се закључити да у кристалистим шкриљцима има и соних наслага.

Данашњи облик Пореча је у основи тектонски: то је потоплина спуштена дуж раседа. Овај основни облик модификован је ерозивним радом. Језерска абразија, прејезерска и послејезерска речна ерозија, глацијација и карсна ерозија дале су мање и детаљније облике овој области.

Клима Пореча је делимиче планинска, а делимиче жупска. Оне се разлике виде и у вегетацији, јер су у низини медитеранске врсте (питоми кестен, македонски храст, винова лоза и дуван), а на висини планинска (четинари и суватски појас). Порече је шумски предео и отуда крај погодан за звериње.

У хидрографији Пореча јављају се мање разлике које су рефлекси разлика у геолошком саставу.

Порече је било свакако врло рано насељено. Старија су насеља ограничена на источни, карсни предео или на онај део басена где су биле повољне прилике за земљорадњу; рано је била насељена и Мала Река, куда је, вероватно, пролазио пут Полог—Прилеп. Новија су насеља поређана у планинском пределу Горњог Пореча и по ободу поречке котлине.

Према положају поречка се насеља могу поделити на средишна или нижа и на планинска или виша. Насеља су знатно ређа у карсној области него у области од кристалистих шкриљаца. Највише их има на додирној граници двеју привредних зона. Насеља су редовно оријентисана према југу и заклоњена од јаких ветрова.

Тип поречког села је збијен, са издвојеним малама где станују поједини родови. Облик села је округласт, а у речним долинама дугуласт. Камене куће су на спрат, покривене плочом, сламом и шиндром, а ређе ћерамидом, црепом и лимом.

Становништво у Поречу је стариначко, а има и досељеника. Још у наше средње-вековно доба било је кретања становништва, а нарочито за време турске управе ова су кретања била интензивнија и чешћа. Изгледа да су најјаче промене биле за време Пиколоминијеве војне и сеобе Арсенија Чарнојевића.

Поред спољашњег кретања кроз област, становништво се кретало и у самој области. Од већих струја у Поречу је заступљена највише брсјачко-мијачка, поред вардарско-моравске, шопске и косовске. Ова су кретања последица турског притиска у околним областима, а Порече, као планинска и забачена област, мање је била изложена зулумима. Као етапна област Порече је задржавало и знатан део становништва, и отуда у њему становништво мешовитог порекла. После ослобођења било је и већег исељавања.

У привредном погледу издвајају се две привредне зоне: планинска са сточарством, искоришћавањем шума и ситном земљорадњом, и потпланинска са земљорадњом и сточарством. Због слабих привредних прилика становништво је било присиљено да иде у печалбу и да се бави ситнијим пословима, као: трговином, рударством и др.

Главна одлика социјалног живота јесте јасно изражена патријархалност. Поречанци су и у турско доба подносили жртве за своје српство. У друштвеном погледу они су гостољубиви и дружељубиви, имају развијена осећања социјалне правде и слободе.

У посебном делу писац је изнео кратак преглед свих насеља у Поречу.

Бранислав Букуров

Gušić Branimir: Mijet I dio. Zagreb 1931, str. V+75.

У изданјима Етнолошке библиотеке изашао је први део монографије г. Гушића о Мјету. Градиво овог дела поделјено је на три оделјка, који носе наслове: »Nacrt fizikalno-geografskih prilika na Mijetu«, »Smeštaj i razvoj naselja na Mijetu«, и »Geneza i elementi mjetske seoske kuće«.

Први оделјак има у главном географски карактер. Автор износи летмичан преглед морфолошких особина Мјета. Највећи део овог оделјка, и онako доста кратког, посвећен је набрајању локалне терминологије, особито морфолошке, у којој има доста zgodnih termina. Писац претерује дајући локалној терминологији велику важност. Тако spominjući локални termin бутар, који је страногa порекла, обара се на termin поткапина, који народу није ни »nejasan ни nerazumljiv«. Уопште pretera-

no nagomilavanje lokalnih termina (redovito italijanskog korena) i dubrovačkih dijalektičkih oblika, osobito kad se ne navode kursivom i nisu objašnjeni (arija, bošak, patina, uhićen, mačiera i dr.) otežavaju čitanje knjige i onima, koji su vešti našim primorskim terminima. Termin polje pisac upotrebljava u nekoliko raznih značenja i ako polje u karsnoj oblasti ima određeno značenje. Nejasno je zašto je oštro (u romanskoj ruži južni vetar) hladniji od bure; ako je to lokalna pojava na Mljetu trebalo ju je bolje objasniti. U Dalmaciji južni vetrovi spale baštine i zelenilo uopšte, osobito pod jesen, ali ne hladnoćom nego preteranom toplotom; stoga narod i naziva takav vetar »palac, palčinac«.

Drugi odeljak »Smeštaj i razvoj naselja na Mljetu« odlično je dokumentovan. Vidi se dobro poznavanje literature o ovom pitanju ne samo za Mljet i Jadran nego i za celi Mediteran. Sitniji slog ispod teksta navodi brojne autore po ovom pitanju, a često je veći i od samog teksta rasprave. Za geografa je od velikog interesa položaj naselja, koja u glavnom nisu na moru, i migriranje naselja u jugoistočnom delu ostrva. Oba ova pitanja pisac objašnjava istoriskim uzrocima. Čudno je da ni danas nema naselja na obali Mljeta sem Polača iako su prilike na primorju normalne već jedan vek i po. Da tome nije uzrokom stočarsko zanimanje stanovnika, koje ih veže za pašnjake u višim nivoima. Ili se to može objasniti kontinentalnim poreklom stanovništva, što se konstatuje i u ostalim delovima našeg primorja. Pisac nije doneo ni jedne skice kakova izgledaju naselja na Mljetu, jer je skica za to mnogo zgodnija od fotografije. Geografski elemenat u smeštaju naselja nije dovoljno obrađen. Dobija se dojam, da je pisac svoje istorijsko i arhivalno poznavanje stare dubrovačke republike i mediteranske oblasti uopšte samo dokumentovao opažanjima na Mljetu. On to i sam opaža i pokušava u zaglavku, da se od tog brani. Mi ne osporavamo važnost istorijskih momenata za geografska ispitivanja, ali samo u koliko su oni potrebni. Za geografa je važniji teren i direktno promatranje na terenu, a istorija i arhiv upotrebljavaju se samo onda, kad se ukaže potreba, da se jedno geografsko opažanje dokumentuje.

To je način rada i zadatak stare i moderne antropogeografije; obrnut način je istorijski. G. Gušić obradio je ovo pitanje istorijskom metodom.

Treći deo »Geneza i elementi mljetske seoske kuće« već je po svome naslovu etnografskog sadržaja. Pri čitanju vidi se, da je tu iznesen u glavnome etnografski materijal. Geneza ili iščezavanje pojedinih delova mljetske kuće odlično su istorijski dokumentovani iz dubrovačkog ili raznih mljetskih obiteljskih arhiva. Lepo je izneseno kako je našoj mediteranskoj oblasti strana drvena grada.

Kako se vidi u radu g. Gušića prevladava istorijski elemenat. Geografski elemenat zastupljen je najviše u prvom odeljku, inače je mnogo potisnut od istorijskog i etnografskog. Kad pisac počme da obrađuje čisto geografsko pitanje, on se tu ne može snaći i odmah pribegava istoriji i etnologiji. Prema ovome mislim, da su ovo istorijsko-etnografska ispitivanja, a geografski elemenat nije toliko zastupljen, da bi mogao određivati karakter rasprave. Ovo ni najmanje ne umanjuje važnost samog rada, jer on pokazuje jedno retko poznavanje arhivalnih i istorijskih izvora o prošlosti ovog kraja, ali mu ponestaje geografskog duha. Inače rasprava je retko iscrpan rad svoje vrste. Knjiga je bogato ilustrovana skicama u tekstu i brojnim fotografijama na kraju.

J. Roglić

Savnik Roman: Prirastak prebivalstva v Jugoslaviji v desetletju 1921—1931. Na osnovi ljudskega števija z dne 31 marča 1931. (Geografski Vestnik, Ljubljana, 1931, str. 113—120.

Чланак је написан на основу другог пописа становништва Краљевине Југославије, који је извршен 31 марта 1931 године. Претходни резултати тога пописа публиковани су сумарно по бановинама, срезовима и варошима. У истој публикацији су упоређени и подаци из претходног пописа од 31 јануара 1921 године.

У чланку се налази карта, на којој су престављене разлике у прираштају становништва, изведене на основу последњих двају пописа. Из карте се може на први поглед констатовати општа тенденција за све већим прираштајем што се